

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Sanja Arnautov

USVAJANJE GLASOVNIH PROMJENA U PREDŠKOLSKE DJECE

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2018.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Sanja Arnautov

USVAJANJE GLASOVNIH PROMJENA U PREDŠKOLSKE DJECE

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Vesna Mildner, red. prof.

Zagreb, rujan 2018.

PODACI O AUTORU

Ime i prezime: Sanja Arnautov

Datum i mjesto rođenja: 23.01.1991., Rijeka

Studijske grupe i godina upisa: fonetika, španjolski jezik i književnost, 2010./2011.

Lokalni matični broj studenta: 345872

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: Usvajanje glasovnih promjena u predškolske djece

Naslov rada na engleskome jeziku: Acquisition of sound changes in preschool children

Broj stranica: 49

Broj priloga: 2

Datum predaje rada: 20.09.2018.

Sastav povjerenstva koje je rad ocijenilo i pred kojim je rad obranjen:

1. dr. sc. Diana Tomić, doc.
2. dr. sc. Jelena Vlašić Duić, izv. prof.
3. dr. sc. Vesna Mildner, red. prof.

Datum obrane rada:

Broj ECTS bodova:

Ocjena:

Potpis članova povjerenstva:

1. _____

2. _____

3. _____

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

USVAJANJE GLASOVNIH PROMJENA U PREDŠKOLSKE DJECE

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

SANJA ARNAUTOV

(potpis)

Zagreb, _____

Zahvala:

Zahvaljujem logopetkinji Nedi Gugo Crevar, odgajateljima, roditeljima i djeci dječjeg vrtića Cvrčak na suradnji i pomoći pri provođenju istraživanja za ovaj diplomski rad.

Mentorici Vesni Mildner hvala na savjetima i brzim odgovorima na svaki moj upit.

Cimerici Nini zahvaljujem na tehničkoj i moralnoj podršci prilikom pisanja rada te na ručima i večerama koje je dijelila sa mnom kada ih nisam imala vremena sama pripremiti.

Rodbini i prijateljima zahvaljujem na nesebičnoj pomoći kada god mi je bila potrebna te nebrojenim riječima potpore i ponekim savjetom pri pisanju rada.

Mojim roditeljima hvala na svemu. Na tome što su uvijek vjerovali u mene i što su mi omogućili da studiram ono što volim.

Hvala Marijani na bezuvjetnoj podršci.

Sadržaj:

1. UVOD	1
2. GOVORNO JEZIČNI RAZVOJ KOD DJECE	2
2.1. Predgovorna faza	2
2.2. Govorna faza	3
3. FONEMSKA I FONOLOŠKA SVJESNOST I FONOLOŠKI PROCESI	7
3.1. Fonemska i fonološka svjesnost	7
3.2. Fonološki procesi	8
4. VAŽNOST ODNOSA OKOLINE PREMA DJETETU	10
4.1. Uloga roditelja	10
4.2. Uloga odgajatelja	10
5. GLASOVNE PROMJENE.....	12
5.1. Fonološki uvjetovane glasovne promjene.....	12
5.2. Morfološki i tvorbeno uvjetovane glasovne promjene.....	13
6. ISTRAŽIVANJE	17
6.1. Cilj i istraživačka pitanja	17
6.2. Metodologija.....	17
6.2.1. Ispitanici	17
6.2.2 Materijali i postupak	17
6.3. Rezultati i rasprava	19
6.3.1. 4-godišnjaci	19
6.3.2. 5-godišnjaci	23
6.3.3. 6-godišnjaci	27
6.3.4. Zaključak istraživanja.....	30
7. ZAKLJUČAK	32
LITERATURA:.....	33
Sažetak:	35
Abstract:	36
PRILOZI:	38

1. UVOD

Djeca u predškolskoj dobi podložna su utjecajima iz svoje okoline, i na razne načine usvajaju govor. Kognitivna i socijalna inteligencija pri tome imaju izrazitu važnost, ali su bitni i ostali faktori kao što su okolina, odnosno, roditelji, obitelj, odgajatelji i djeca s kojima se dijete druži i igra. Ovim radom istražit će se jedan dio usvajanja govora, a to je usvajanje glasovnih promjena kod djece. Gradivo glasovnih promjena djeca počinju učiti već u osnovnoj školi, ali prije nego nauče pravila i iznimke provođenja glasovnih promjena, ona ih, kao i sve ostalo, prvo spontano usvoje u govoru.

Ova tema vrlo je malo obrađivana u dosadašnjoj literaturi i istraživanjima, te se iz tog razloga u prvom, teoretskom dijelu ovog rada prikazuje kratki presjek općenitog usvajanja govora. U prvom poglavlju obrađuje se usvajanje govora još od prenatalnog razvoja djeteta pa sve do odlaska u školu gdje se navode sve sposobnosti koje djeca postupno usvajaju u određenoj dobi. Nadalje, prikazuju se fonološki i fonemski procesi u kojima se obrađuje kako i kada djeca uče baratati manjim dijelovima riječi. U trećem poglavlju iznosi se koliko je važna okolina za uredan govorni razvoj djece, a u zadnjem poglavlju teoretskog dijela daje se kratak pregled glasovnih promjena.

Drugi dio rada bavi se istraživanjem kojim se proučava u kojoj dobi predškolska djeca usvajaju glasovne promjene te koje uspješnije, a koje manje uspješno usvajaju. Istraživanje se provelo sa 30 djece predškolske dobi u jednom zagrebačkom dječjem vrtiću. Naposljetku, prikazani su i analizirani dobiveni rezultati istraživanja.

2. GOVORNO JEZIČNI RAZVOJ KOD DJECE

Autori Selimović i Karić (2011) navode da se artikulacija i fonološki sustav jezika uče u razdoblju od rođenja do sedme godine života, dok drugi autori (Posokhova, 2008 i Apel i Masterson, 2004) navode da takvo učenje traje do šeste godine života. Nakon toga glasovne se navike automatiziraju. U tom razdoblju dijete usvaja osnovne oblike komunikacije koje će kasnije koristiti kroz cijeli život (Apel i Masterson, 2004). Govorni razvoj djeteta možemo podijeliti u dvije faze: **predgovornu**, koja traje od rođenja do prve smislene riječi i **govornu**, koja traje od prve smislene riječi do automatizacije govora (Bulat, 2014).

2.1. Predgovorna faza

Govor se razvija slušanjem, tako da predgovorna faza počinje još dok je dijete u majčinoj utrobi, kada mu ona govori ili čita priče. Važno je da se ova faza razvija uredno jer je ona temelj razvoja govora (Posokhova, 2008).

Ovu fazu možemo podijeliti na četiri podfaze, koje se odvijaju u prvih dvanaest mjeseci života. Prva traje od rođenja do drugog mjeseca života i naziva se fazom fiziološkog krika i refleksnog glasanja (ibid.). Dječje glasanje je spontano i refleksno te je povezano isključivo s njihovim fiziološkim stanjem, a ograničeno je anatomskim i fiziološkim obilježjima. S obzirom da je vokalni trakt djeteta puno manji od onog u odraslog čovjeka, mogućnosti glasanja su vrlo ograničene (Tomić, 2013). Tu se radi o plakanju, kihanju, štucanju i slično (Bulat, 2014). U djetetovom kriku mogu se razaznati zvukovi koji podsjećaju na vokale, te krik zdravog djeteta mora biti glasan, bistar i čist. Mozak počinje kontrolirati slušanje i glasanje te visinu i intenzitet glasa (Posokhova, 2008).

S takvim sazrijevanjem mozga dijete ulazi u podfazu gukanja koja počinje oko drugog mjeseca života. S obzirom da dijete sada počinje kontrolirati glasanje, ono guguće, proizvodi krikove ili zvukove sastavljene od glasa *u* te može detektirati izvor zvuka pa u tom smjeru okreće i glavu (Bulat, 2014). Krik je drugačiji jer dijete može kontrolirati intonaciju te izražajnost krika ovisi o fiziološkom stanju djeteta (Posokhova, 2008). Ipak, neke zvukove i dalje proizvodi nenamjerno, npr. dok leži na leđima, nekontrolirano propušta zračnu struju i proizvodi zvukove koji nalikuju na glasove *k*, *g* i *h*. Glasanje je isto kod sve djece, neovisno o materinskom jeziku kojem su izložena i o tome radi li se o djeci oštećenog ili zdravog sluha (Bulat, 2014).

Faza marginalnog brbljanja počinje oko četvrtog mjeseca života. Dijete počinje proizvoditi prve konsonante: *b* i *m*, pa proizvodi slogove *baaa* ili *maaa*, a kasnije počinje i

slogovno brbljanje (*ma-ma-ma*), a slogovi koje dijete tada proizvodi nazivaju se kanoničkim slogom. Kanonički slog je pokazatelj razvoja zdravočujuće djece, jer se kod djece oštećenog sluha on ne pojavljuje. Roditelji često pomisle kako dijete ovakvim brbljanjem doziva mamu pa pozitivno i oduševljeno reaguju. Iako ono zapravo ne doziva mamu, roditelji svojom reakcijom dijete potiču na daljnje brbljanje (ibid.). Ova faza je iznimno važna jer se ovakvim brbljanjem ostvaruje spajanje odvojenih glasova u glasovne sekvence na temelju kojih se kasnije ostvaruje govor (Posokhova, 2008).

Faza slogovnog brbljanja počinje oko petog mjeseca. Dijete počinje brbljati u komunikacijskom smislu jer na taj način pokušava zadobiti pozornost roditelja ili brblja u igri s njima. U ovom razdoblju glasovi dječjeg brbljanja počinju podsjećati na glasove materinskog jezika, a u isto vrijeme djeca počinju razumijevati govor. Dijete po prvi puta počinje izgovarati slogove praćene gestom, koji izražavaju razumijevanje njihovog glasanja poput izgovor slogova *pa – pa* uz mahanje rukom. Na kraju predgovorne faze, otprilike prije nego što navrší jednu godinu, dijete prepoznaje i reagira na svoje ime i na neke jednostavne naloge poput: *Daj mi lutku* ili *Gdje je lutka?* (ibid.).

2.2. Govorna faza

Djeca govorom stvaraju odnose s drugim ljudima, izražavaju ono što misle i osjećaju. Djetetov govor pokazuje njegov stupanj socijalizacije, a govor djeteta predškolske dobi povezan je s akcijom te izražava samo jednostavne odnose među stvarima i pojavama (Litvanović, 1987).

Oko prve godine života pojavljuju se prve smislene riječi (najčešće između 10. i 15. mjeseca) te je vrlo vjerojatno da će prva riječ biti imenica. Usvajanje novih riječi na početku se odvija sporo, ali kada dijete usvoji otprilike pedeset riječi, daljnje usvajanje je puno brže (Bulat, 2014). Tako dvogodišnje dijete raspolaže vokabularom od otprilike 200 - 300 riječi, a trogodišnje 1500 - 2000 riječi. Međutim, dijete na početku ne koristi sve riječi koje poznaje. One riječi koje dijete poznaje ali ih ne koristi spadaju u pasivan fond riječi, a one koje koristi dio su aktivnoga (Posokhova, 2008).

Dijete usvaja riječi iz govora odraslih osoba ili ih samo stvara u prvoj godini života, a prije nego navrší dvije godine počinje upotrebljavati rečenice sastavljene od dva ili tri elementa, najčešće kombinirajući imenice i glagole poput *Daj piti* ili *Daj loptu* (Bulat, 2014). Djeca najprije usvajaju imena ljudi i predmeta (*mama, lopta*), glagole (*jesti, ići*) ili opisne riječi (*toplo, lijepo*), dok one apstraktne, poput *mislim* ili *pazi* neće izgovarati u toj dobi (Apel

i Masterson, 2004). Nakon druge godine dijete počinje usvajati veći fond riječi i govor počinje biti gramatički ispravan te razumije kraće priče i bajke (Posokhova, 2008).

Kada dijete krene u vrtić ono vlada osnovnim strukturama jezika i može komunicirati i izraziti ono što želi. Komunikacijom stalno usvaja nova jezična pravila i postupno zamjenjuje stare oblike novima, bez ikakvog razmišljanja o gramatici. Od četvrte godine počinje koristiti složenije rečenice poput: *Seka jede jabuku jer je gladna*. Iako u ovoj dobi dijete ima dobro razumijevanje i vladanje jezikom i dalje postoje situacije u kojima se ne može dovoljno jasno izraziti. To se najčešće događa kada pokušava prenijeti poruku osobama s kojima ne komunicira često. Osobe koje provode najviše vremena s djetetom, koje poznaju njegove navike i način igre mogu razumjeti djetetov iskaz i kada on sadrži vrlo malo informacija ili informacije ispričane krivim redoslijedom. Tako dijete nauči da je njegov iskaz, koji nije potpun, svejedno razumljiv. Međutim, kada na taj način pokuša prenijeti poruku drugoj osobi koja nije upućena u kontekst događaja, nerijetko dolazi do nerazumijevanja (Litvanović, 1987).

U petoj godini dijete usvaja tvorbu riječi. Može tvoriti umanjence pomoću sufiksa, glagole pomoću prefiksa, koristi stupnjeve komparacije pridjeva. Također, koristi nezavisno i zavisno složene rečenice te vremenske rečenice. U ovoj dobi još uvijek ne može prilagoditi glasnoću govora situaciji, tako da mu je teško govoriti umjereno glasno (Ivanovsky i Gadasin, 2010).

U šestoj godini života dijete uči deklinirati imenice i konjugirati glagole, međutim u zahtjevnijim izmjenama oblika najčešće i dalje dolazi do pogrešaka (npr. *pisao - pišem, kazao - kažem, pekao - pečem*). Šestogodišnje dijete urednog razvoja trebalo bi pravilno izgovarati sve glasove, međutim dob usvajanja pojedinih glasova u hrvatskom jeziku varira ovisno o autorima. Tomić (2013) je usporedila dob usvajanja glasova kod različitih autora, što je prikazano u tablici 1.

Tablica 1: Usvajanje glasova u odnosu na dob (Tomić, 2013: 102)

	1;0 - 2;0	2;0 - 3;0	3;0	3;6	4;0	4;6	5;0	5;6
Ivičević Desnica (1988)			a, e, i, o, u, p, b, t, d, k, g, f, h, m, n, l, j, v	nj	lj, r	s, z, c		š, ž, č, ć, dž, đ
Posohkova (2008)	a, e, o, p, b	i, u, t, d, k, g, f, h, m, n, nj, j, v		s, z, š, ž, c, l, lj		č, ć, dž, đ, r		
Andrešić i sur. (2009)			a, e, i, o, u, p, b, t, d, k, g, f, h, m, n, l, j, v		s, z, c, nj, lj, r		š, ž, č, ć, dž, đ	

Vidljivo je da svi autori smatraju da bi dijete do 5;6 godina trebalo imati usvojene sve glasove, ali prema istraživanju koje je provela Vuletić (1990) usvajanje glasova nastavlja se i nakon 5;6 godina, a za svaki glas odredila je i dob u kojoj se mogu javljati odstupanja. U tablici 2. prikazana je dob usvajanja glasova prema Vuletić.

Tablica 2: Usvajanje glasova u odnosu na dob prema Vuletić (1990) (Tomić, 2013: 100)

	3;0 - 3;6	3;6 - 4;0	4;0 - 4;6	4;6 - 5;6	poslije 5;6
razvijeni glasovi	a, e, i, o, u, p, b, t, d, k, g, f, h, m, n, l, j, v	nj	lj, r	s, z, c	š, ž, č, ć, dž, đ
dopuštena odstupanja	distorzije frikativa s, z, š, ž, svih afrikata i vibranta, supstitucije <i>lj</i> sa <i>l</i> i <i>nj</i> sa <i>n</i>	distorzije frikativa s, z, š, ž, svih afrikata i vibranta, supstitucije <i>lj</i> sa <i>l</i> i <i>nj</i> sa <i>n</i>	distorzije frikativa s, z, š, ž i svih afrikata	distorzije palatalnih frikativa i afrikata	

Većina autora smatra da se frikativi i afrikate š, ž, č, ć, dž i đ usvajaju posljednji, a svakako se slažu da dijete urednog razvoja u šestoj godini ima usvojene sve glasove.

Na kraju govornog razvoja djetete počinje čitati i pisati. Pisani se govor provodi putem znakova od kojih svaki označava neki glas, slog ili riječ, dok se usmeni govor provodi fonacijskim putem i može biti u formi dijaloga ili monologa. Razvoj govora uvelike ovisi o urođenim predispozicijama, uvjetima življenja i obiteljskim faktorima (Selimović i Karić, 2011). Na primjer, djetete koje odrasta na selu puno će prije usvojiti riječi poput *pile* ili *traktor* od djeteta koje odrasta u gradu (Apel i Masterson, 2004). Osnovne funkcije komunikacije kod djece predškolske dobi jesu (Pehar, 2007 u Selimović i Karić, 2011: 152):

1. uspostavljanje i održavanje odnosa s drugima - poziv na igru, traženje nečije pomoći, davanje uputa za igru, traženje objašnjenja, zajedničko definiranje pravila igre, raspitivanje o osjećajima drugih;
2. samoizražavanje - izražavanje svojih osjećaja, ideja, postupaka, obrazlaganje izbora, izražavanje ukusa i sviđanja;
3. traženje odgovora na pitanja koja se postavljaju u svijetu - mogući uzroci pojava, razlika i sličnosti predmeta, razlozi nečijeg ponašanja, postavljanje raznih pitanja;
4. prenošenje informacija - imenovanje predmeta, njihovo opisivanje, opisivanje i objašnjavanje pojava, ustanovljavanje uzročnosti;
5. pričanje o svijetu mašte ili izražavanje kreativnosti - crtanje, valjanje, slikanje, modeliranje, simboličke igre.

3. FONEMSKA I FONOLOŠKA SVJESNOST I FONOLOŠKI PROCESI

3.1. *Fonemska i fonološka svjesnost*

Fonemska i fonološka svjesnost uključuju prepoznavanje, izdvajanje i baratanje manjim dijelovima od riječi, konkretnije, fonološka svijest uključuje raščlambu govorne riječi na jedinice veće od fonema, a fonemska svijest uključuje raščlambu riječi na foneme (Tomić, 2013). Prema Kuvač Kraljević (2015 u Vrticigra, 2017) fonološku svjesnost čine:

1. slogovno stapanje
2. raspoznavanje rime
3. slogovna raščlamba
4. proizvodnja rime
5. glasovno stapanje
6. glasovna raščlamba

Najjednostavnija razina fonološke svjesnosti je stapanje riječi u slogove te je to prvo što djeca počnu usvajati. Nakon toga, raspoznaju rimuju li se riječi ili ne, a na poslijetku mogu razdvajati riječi na slogove. To ih priprema za proizvodnju rime. Ispravno korištenje rime i slogova priprema ih na ispravno korištenje glasova. Isto kao i kod slogova, djeca prvo usvajaju stapanje glasova u riječ, a zatim riječ mogu raščlaniti na glasove (Vrticigra, 2017).

Kao što je vidljivo, fonološka svjesnost razvija se od većih jedinica (slogova, rima) do manjih jedinica (fonema) u svim pozicijama unutar riječi. Istraživanja su pokazala da djeca postaju svjesnija jedinica manjih od slogova onda kada njihov rječnik dosegne opseg koji omogućava učinkovite načine pohranjivanja i prizivanja informacija. Razvijanje fonološke svjesnosti je univerzalno, ali brzina kojom djeca u različitim jezicima napreduju kroz različite razine je određena obilježjima jezika. Uočljivost, složenost jezičnih oblika, položaj fonema i obilježja izgovora utječu na razvoj fonološke svjesnosti (Ivšac Pavliša i Lenček, 2011). Međutim, fonološka svjesnost ne razvija se spontano, već je treba razvijati ciljano, kroz igru. (Vrticigra, 2017).

Definicije fonemske svjesnosti su brojne, ali svima je zajedničko to da uključuju svjesnost da se riječi mogu dijeliti na glasove, tj. da pojedini segmenti zajedno čine riječi. Ivšac Pavliša (u Ivšac Pavliša i Lenček, 2011: 3) navodi sljedeću definiciju:

„Fonemska svjesnost uključuje veće ili manje eksplicitno razumijevanje da se riječi sastoje od dijelova manjih od sloga, ali i svjesnost o razlikovnim obilježjima fonema. Nakon što dijete shvati da se riječi sastoje od fonema, ono napreduje u znanju o individualnim fonemima.“

Izdvajanje fonema i uopće svjesnost da postoje manje jedinice najčešće počinje s osvještavanjem prvoga glasa. Za razliku od ostalih jezika, u hrvatskom se ne izdvaja prvo zadnji glas u riječi, već prvi (Ivšac Pavliša i Lenček, 2011). Iznimno se izdvaja zadnji glas ako se radi o vrlo uočljivom zadnjem glasu (npr. u riječi *miš*) (Vrticigra, 2017).

3.2. Fonološki procesi

Fonološki procesi su urođeni i automatizirani procesi koje djeca spontano rade u ranim fazama usvajanja jezika kako bi pojednostavili ono što govore odrasli. Te procese provode zbog ograničenih perceptivnih i fizioloških mogućnosti, tj. kada ne mogu proizvesti neki glas zamijene ga drugim, artikulacijski lakšim glasom (Tomić, 2013). U svim jezicima djeca provode različite fonološke supstitucije, ali samo do određene dobi, nakon čega trebaju prestati vršiti fonološke procese kako bi se moglo reći da se radi o urednom govornom razvoju (Maldini, 2017).

Fonološke procese možemo podijeliti u dvije skupine: procesi nad cijelom riječi i procesi nad segmentima riječi. Procesi iz prve skupine javljaju se u ranijim fazama usvajanja jezika i dijele se na (Cohen i Anderson, 2011. u Maldini, 2017: 12-13):

1. redupliciranje - ponavljanje sloga iz riječi, obično prvog (*bočica* - *bobo*) - nestaje do 2;6 godina
2. suglasnička (konsonantska) harmonija - izgovor cijele riječi pod utjecajem jednog glasa (*zaludila* - *laludila*, *Ivana* - *Inana*) – nestaje do 3;9 godina
3. izostavljanje nenaglašenog (slabog) sloga (*sandale* - *dale*, *banana* - *nana*) – nestaje do 4;0 godina
4. izostavljanje finalnog konsonanta (*pupak* - *pupa*) – nestaje do 3;3 godina
5. pojednostavljenje suglasničkih skupina - dio suglasničke skupine je pojednostavljen ili zamijenjen, a neke od problematičnih skupina su *sp*, *kr*, *kt*,... (*spava* - *pava*, *mokro* - *moko*, *nokti* - *notki*) – nestaje do 4;0 godina

U procese druge skupine spadaju (Cohen i Anderson, 2011. u Maldini, 2017: 13):

1. prijevokalsko ozvučavanje/bezvučavanje - bezvučni glas koji se nalazi ispred vokala se zamjenjuje sa zvučnim i obrnuto (*gitara* - *kitara*) – nestaje do 3;0 godina
2. finalno obezvučavanje - finalni zvučni konsonant zamjenjuje se bezvučnim (*pod* - *pot*) – nestaje do 3;0 godina

3. nazalna asimilacija - nenazalni glas zamijenjen je nazalom zbog utjecaja drugog nazala u riječi (*noga - nona*) – nestaje do 3;0 godina
4. zamjena velarnih suglasnika prednjima (dentalnima) - stražnji je glas pri izgovoru pomaknut naprijed (*glava - dava, noge - node*) - nestaje do 3;6 godina
5. zamjena palatalnih suglasnika prednjima (dentalnima) - uglavnom su /š/, /ž/ i /č/ zamijenjeni sa *s*, *z* i *c* (*šest - sest, četiri - cetili*) – nestaje do 3;6 godina
6. zamjena likvida poluvokalima – likvid *r* zamijenjen je poluvokalom *j* (*dira - dija*) – nestaje do 4;0 godina
7. zamjena frikativa i afrikata okluzivima (*bosa - bota, miš - mit, šuma - tuma, dođi - dodì*) – nestaje do 3;0 godina (*f, s, h*), 3;6 godina (*z*), 4;6 godina (*š, č, ž, đ i dž*)

4. VAŽNOST ODNOSA OKOLINE PREMA DJETETU

4.1. Uloga roditelja

S obzirom da je govor ljudska osobina i socijalni fenomen, obitelj djeteta ima najvažniju ulogu općenito u djetetovom razvoju, pa samim time i u razvoju govora. Važno je da je roditelj upućen u sve faze razvoja govora koje su se ranije navele kako bi ih mogao pratiti, poticati i paziti odvijaju li se urednim tijekom (Posokhova, 2008). Dijete mora konstantno biti u kontaktu s jezikom kako bi ga moglo usvojiti, a roditelj svaku situaciju s djetetom može iskoristiti za poticanje govora. Primjerice, presvlačenje ili kupanje djeteta može popratiti opisivanjem onoga što radi (*Prvo oblačimo jednu ručicu, pa oblačimo drugu ručicu, pa oblačimo nožicu...*), tako će dijete povezati radnju s govorom. Kada roditelj hrani dijete ono mu se nalazi u naručju i na udaljenosti koja najviše odgovara njegovom vizualnom rasponu. To je također idealna prilika za razgovor jer se stvara kontakt očima. Može opisivati što se sve događa kako bi dijete moglo početi prepoznavati predmete oko sebe (*Uzet ćemo malo kašice od jabuke na žličicu. Fina jabuka.*) (Apel i Masterson, 2004).

Kada dijete počne govoriti svoje prve riječi, one će uvelike ovisiti o okolini u kojoj dijete raste. Kao što je već spomenuto, djeca koja odrastaju na selu prije će početi izgovarati riječi poput *traktor*, dok će ona koja rastu u gradu prije izgovoriti riječ *kompjuter* jer su nebrojeno puta čuli roditelje kako je izgovarati, vidjeli ih kako koriste kompjuter i vjerojatno i sami bili u doticaju s njime. Daljnji razvoj djetetovog govora može se poticati čitanjem priča i igranjem. Kada dijete ponovi neku od riječi za roditeljem, on može reproducirati tu riječ te je proširiti ili dodati na nju neku novu informaciju (ibid.).

Čitanje i igranje s djetetom je veoma važno u fazi kada počnu stvarati prve rečenice. Također, dijete puno uči iz raznih iskustava. Kada prvi puta ode u restoran ili kino, važno je puno razgovarati s djetetom, navoditi ga da prepričava to iskustvo i tako poticati stvaranje rečenica i vođenje razgovora (ibid.).

4.2. Uloga odgajatelja

Odlaskom u vrtić, osim roditelja, odgajatelj postaje važna karika u djetetovom razvoju. Kinder (2014) navodi 10 pravila za komunikaciju odgajatelja s djecom:

1. djetetu treba smiješak odgojitelja
2. dijete treba pažljivo slušati
3. s djetetom treba koristiti njegov govor
4. odgajatelj treba biti znatiželjan

5. dijete treba uzor i primjer
6. od djeteta se treba tražiti ono što može izvršiti
7. sva traženja se trebaju pretvoriti u molbe
8. treba koristiti slikovite priče i smislene analogije
9. uvažavati ličnost djeteta
10. djetetu se mora biti dostupan za razgovor.

Odgajatelj mora biti govorni model djeci i pratiti svako dijete posebno koliko god je to moguće. Potrebno je znati reagirati u situacijama kada neko dijete ne želi govoriti, njemu se tada treba osigurati aktivnost u kojoj nije potreban govor, a ne ga siliti da govori. Ipak, većina djece uvijek želi nešto reći te je potrebno da odgajatelji u predškolskoj ustanovi stvaraju situacije u kojima će se djeca osjećati prirodno. Aktivnosti bi trebale biti tako organizirane da potiču dijete na realnu komunikaciju. Litvanović (1987) navodi tri načela koja su potrebna kako bi odgajatelji stvorili atmosferu koja djecu potiče na komunikaciju:

1. djeca bi trebala sudjelovati u planiranju grupnih aktivnosti jer je vjerojatnije da će tako kasnije i sama započeti komunikaciju
2. ako djeca imaju više mogućnosti da se sama angažiraju u komunikaciji i više prilike da sudjeluju u dužim razgovorima, izvlače više koristi u pogledu govornog razvoja
3. stupanj sudjelovanja djeteta u komunikaciji ovisi o ulozi koju ono ima u komunikaciji; kad mu se da više prostora, vjerojatnije je da će postići viši stupanj sudjelovanja.

Može se zaključiti da je najpovoljnija atmosfera za poticanje želje za komunikacijom kod djece određena visokim stupnjem autonomije koji im se dopušta u realizaciji raznih aktivnosti.

5. GLASOVNE PROMJENE

S obzirom da će se u drugom dijelu ovog rada analizirati usvajanje glasovnih promjena u predškolske djece, prvo će se ukratko definirati i oprimjeriti.

Glasovne promjene ili alternacije jesu promjene vidljive u fonemskome sastavu kao zamjene individualnih fonema, ili fonemskih skupova u morfemima. Alternacijama dolazi do promjene kod izraza: osnove, prefiksa, sufiksa, nastavka. Upravo se ovi promijenjeni izrazi, kojima se pridodaje jednaki sadržaj, imenuju alternantama. Alternacije nastaju na razdiobi morfema i osnove. Nužno je istaknuti kako su dvije granice morfema u riječi (Čurin, 2017: 8):

1. Granica prefiksalnoga morfema i osnove - ima aglutinacijski karakter, i ne dopušta stapanje fonema. Aglutinacija podrazumijeva naljepljivanje te ima sposobnost razlikovanja značenja.
2. Granica osnove i sufiksalnoga morfema - ima fuzijski karakter. Događa se stapanje fonema. Fuzija ne razlikuje značenja.

Prva skupina glasovnih promjena su fonološki uvjetovane, dok drugu skupinu čine morfološki i tvorbeno uvjetovane glasovne promjene. Za potrebe ovog rada koristila se podjela gramatike hrvatskog jezika autora Barić i sur. (1997).

5.1. Fonološki uvjetovane glasovne promjene

U fonološki uvjetovane glasovne promjene spadaju: jednačenje suglasnika po zvučnosti, jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe te ispadanje suglasnika.

○ Jednačenje suglasnika po zvučnosti

Kada se u riječi zajedno nađu suglasnici koji su različiti po svojstvu zvučnosti, oni se jednače. Ako se bezvučni suglasnik zamjenjuje zvučnim to se naziva ozvučivanje, a ako se zvučni suglasnik zamjenjuje bezvučnim, naziva se obezvučivanje.

Primjer: *golub - golupčić, pasti - otpasti*

Odstupanja: U složenicama, posuđenicama ili stranim vlastitim imenima (*ivanićgradski, Habsburg*).

○ Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe

„Suglasnici različiti po mjestu tvorbe jednače se tako da se prvi suglasnik skupa zamjenjuje suglasnikom koji je po mjestu tvorbe jednak drugom suglasniku skupa.“ (ibid. 78).

Primjer: *orah - oraščić, stan – stambeni*

Odstupanja: Na granici prefiksa i riječi i na granici dviju riječi u složenici grafijski se ostvaruju samo skupovi *np* i *nb*.

○ Ispadanje (gubljenje) suglasnika

Do ispadanja suglasnika dolazi ako se u suglasničkom skupu nađu suglasnici koji su isti ili slični po artikulacijsko – akustičkim svojstvima.

Primjer: *otac - oca, sudac - suca*

Odstupanja: Na granici prefiksa i osnove kod suglasničkih skupova *bb, dd, zz, jj* (*jak - najjači*), u skupu *stn* u riječima sa stranim osnovama (*protest - protestni*) i u skupu *stk* u imenica ženskog roda (*feminist - feministkinja*).

5.2. Morfološki i tvorbeno uvjetovane glasovne promjene

U morfološki uvjetovane glasovne promjene spadaju: nepostojani samoglasnici, prijelaz, proširivanje, vokalizacija, palatalizacija, sibilizacija, jotacija, ispadanje pojedinačnog suglasnika i sloga te alternacije suglasničkih skupova.

○ Nepostojani samoglasnici

Nepostojani samoglasnici jesu oni koji se u pojedinim oblicima riječi javljaju, dok u drugima ne. Nepostojano *a* javlja se:

1. u nominativu jednine i genitivu množine nekih imenica: *vrabac, vrapca, vrapci, vrabaca; naranča, naranče, naranče, naranača; izložba, izložbe, izložbe, izložaba*
2. u nominativu jednine pridjeva (neodređeni oblik): *umoran, umorna; modar, modra; bistar, bistra; dugačak* (neodređeni vid), *dugački* (određeni vid); *vječan, vječni; siguran, sigurni*
3. u nominativu jednine. nekih zamjenica: *kakav, kakva; sav, svega; nekakav, nekakva*

Nepostojano *e* se u kajkavskim imenima mjesta i prezimenima javlja samo u nekim oblicima. Kada se toponimi prenose iz mjesnih govora u književni jezik, zadržavaju neka svoja izvorna obilježja. Javlja se:

1. u nominativu i akuzativu kajkavskih imena mjesta: *Belec – Belca; Čakovec – Čakovca*
2. u nominativu nekih kajkavskih prezimena: *Gubec – Gupca, Sremec – Sremca*

Odstupanja: U nekim je kajkavskim prezimenima samoglasnik *e* je postojan i javlja se u svim padežima: *Maček – Mačeka – Mačeku, Šodec – Šodeca – Šodecu*.

○ Prijeglas

Prijeglas je glasovna promjena zamjenjivanja samoglasnika *o* samoglasnikom *e* iza palatalnih suglasnika i skupova *št* i *žd*.

Primjer: *muž – muževi, dužd – duždem*

Odstupanja: „U jednosložnim i dvosložnim imenicama muškoga roda koje u slogu ispred nastavka imaju samoglasnik *e* (*jež – ježom*), u imenicama ženskog roda (*kuhinja – kuhinjom*) i u posuđenicama (*gaučo – gaučom*)“ (ibid. 80).

○ Proširivanje

Proširivanje se odnosi na umetanje samoglasnika u suglasnički skup, na proširivanje prefiksa ispred osnove koja počinje suglasnikom *te* na dodavanje samoglasnika u neke oblike priloga, prijedloga, pridjeva ili zamjenica.

Primjer: *zvati – zovem, tad – tada, tvog – tvoga*

○ Vokalizacija

„Vokalizacija je zamjenjivanje suglasnika *l* samoglasnikom *o* na kraju riječi i na kraju sloga.“ (ibid. 83).

Primjer: *čitala – čitao, mila – mio*

Odstupanja: Umanjenice na *ce* (*ogledalo – ogledalce*), imenice i pridjevi na *l* na kraju dugog sloga (*znalac – znalci*).

○ Palatalizacija

„Palatalizacija je zamjenjivanje nepalatalnih suglasnika palatalnima u vokativu jednine, u 2. i 3. licu jednine aorista i ispred pojedinih sufikasa.“ (ibid. 83). Palatalizacija se provodi:

1. u vokativu jednine imenica muškog roda koje završavaju na *k*, *g*, *h*: *vojniče, druže, Bože*

2. u prezentu glagola s osnovom na *k, g, h*: *pečem* (peći – osnova je pek +ti – peku), *siječem* (sjeći – sjek+ti, sijeku)
3. u 2. i 3. licu aorista istih glagola: (*sjekoh*) *siječe*, (*ispeći* = *ispek+ti*, *ispekoh*) *ispeče*, (*dići* = *dig+ti*, *digoh*) *diže*
4. u tvorbi imenica ispred nekih sufiksa: uvećanice –*junačina, muškarčina*, umanjenice – *ručica, knjižica, kružić*
5. u tvorbi glagola ispred nekih sufiksa: *bučiti, družiti se, prašiti*
6. u tvorbi pridjeva ispred nekih sufiksa: *vučji, Božji, stričev, knežev*

Odstupanja: Palatalizacija se ne provodi uvijek, npr. *baka – bakin, pjega – pjegica, Jozo – Jozin*.

○ Sibilarizacija

Sibilarizacija je zamjenjivanje mekonepčanih suglasnika sibilantima. Provodi se:

1. u dativu i lokativu jednine imenica ženskog roda: *slika – slici, majka – majci, knjiga – knjizi*
2. u nominativu, dativu, vokativu, lokativu i instrumentalu množine imenica muškoga roda: *pjesnik – pjesnici, pjesnicima, pedagog – pedagozi, pedagozima, propuh – propusi, propusima*
3. u nominativu i lokativu kratke množine imenica muškoga roda: *đak – đaci, vrag – vrazi, duh – dusi*
4. u imperativu nekih glagola kojima osnova završava na *k, g, h*: *reći* (prema rek+ti, rekao) – *reci, recimo, recite*; *peći* (pek+ti, pekao) – *peci, teći* (tek+ti, tekao) – *teci*

Odstupanja:

1. u mnogim općim imenicama: *liga – ligi, kolega – kolegi*, u imenicama odmila: *seka – seki, zeko – zeki*
2. u nekim imenima i prezimenima: *Luka – Luki, Dubravka – Dubravki*
3. u etnicima ženskog roda: *Bečanka – Bečanki, Vukovarka – Vukovarki*
4. u nekim zemljopisnim imenima: *Krka – Krki, Kartaga – Kartagi*
5. u većini tvorenica ženskoga roda na *-ka*: *bolničarka – bolničarki, frizerka – frizerki*
6. u imenica na *-cka, -čka, -ćka, -tka, -zga*: *kocka – kocki, mačka – mački, vočka – vočki, patka – patki, mazga – mazgi*
7. u nekih posuđenica: *bronh – bronhi*.

- Jotacija

Jotacija se provodi u instrumentalu jednine, prezentu, pridjevu trpnom komparativu i ispred pojedinih sufikasa. Zamjenjuju se nepalatalni suglasnici palatalnima i suglasnici *p, b, m, v* i *f* suglasničkim skupovima *plj, blj, mlj, vlj* i *flj*.

Primjer: *vikati – vičem, grub – grublji*

- Ispadanje pojedinačnog suglasnika i sloga

U ovoj glasovnoj promjeni ispadaju oni suglasnici koji se nalaze na granici osnove i nastavka ili na granici osnove i sufiksa, dok slogovi ispadaju ako se nađu dva jednaka sloga u složenici.

Primjer: *crpsti – crpem, zakon – zakonoša*

- Alternacije suglasničkih skupova

„Suglasnički se skupovi zamjenjuju na granici osnove i nastavka i na granici osnove i sufiksa.“ (ibid. 87). Zamjenjuju se *sk – šć/šć, sl – šlj, sn – šnj, st – šć/št zd – žd* i *zn – žnj*.

Primjer: *dahtati - dašćem, hrast - hrašće, pustiti - puštam*

Zaključno, djeca su podložna utjecajima iz svoje okoline i na razne načine usvajaju govor. Kognitivna i socijalna inteligencija pri tome imaju izrazitu važnost, ali su bitni i ostali faktori, a predškolska dob je veoma važan vremenski periodu u tom procesu. U govoru može doći do raznih promjena koje se nazivaju glasovnim promjenama ili alternacijama, a usvajaju se, kao i svi ostali aspekti govora, spontano i bez razmišljanja. Upravo će se to proučavati u daljnjem dijelu rada gdje će se predstaviti istraživanje o usvajanju glasovnih promjena u predškolske djece, a od svih navedenih glasovnih promjena u istraživanju će se proučavati jednačenje po zvučnosti, jednačenje po mjestu tvorbe, nepostojano *a*, palatalizacija i sibilizacija.

6. ISTRAŽIVANJE

6.1. Cilj i istraživačka pitanja

Cilj istraživanja u sklopu ovog diplomskog rada bio je istražiti u kojoj mjeri i u kojoj dobi predškolska djeca imaju usvojene glasovne promjene u govoru. S obzirom na nedostatak literature i prethodnih istraživanja o ovoj temi, za istraživanje se nisu postavile hipoteze već dva temeljna pitanja koja su bila nit vodilja prilikom provođenja istraživanja:

- 1. pitanje:** U kojoj dobi djeca imaju usvojene glasovne promjene?
- 2. pitanje:** Koje glasovne promjene uspješnije, a koje manje uspješno provode u govoru?

6.2. Metodologija

6.2.1. Ispitanici

U eksperimentu je sudjelovalo 30 djece, od čega 11 djevojčica (36,67%) i 19 dječaka (63,33%) u dobi od 4 do 6 godina, koji pohađaju zagrebački dječji vrtić Cvrčak. Svi su ispitanici urednog razvoja, bez govornih ili slušnih poremećaja.

6.2.2 Materijali i postupak

Istraživanje se provodilo u lipnju 2018. godine u dječjem vrtiću Cvrčak. Prije provođenja istraživanja, roditelji su potpisali suglasnost za sudjelovanje njihovog djeteta u istraživanju.¹

Glasovne promjene koje su se ispitivale jesu nepostojano *a*, jednačenje po mjestu tvorbe, jednačenje po zvučnosti, sibilizacija i palatalizacija. Svaka od navedenih glasovnih promjena ispitivala se u četiri različite riječi. Ispitivalo se, dakle, 20 čestica po djetetu, što je ukupno 200 čestica po dobnoj skupini. Riječi koje su se ispitivale navedene su u tablici 3.

Tablica 3. Popis ispitivanih riječi

NEPOSTOJANO A	JEDNAČENJE PO ZVUČNOSTI	JEDNAČENJE PO MJESTU TVORBE	PALATALIZACIJA	SIBILARIZACIJA
VRAPCA	VRAPCA	TRBUŠČIĆ	TRBUŠČIĆ	RUCI
PSA	OBRAŠČIĆ	BOMBONI	RAČIĆ	VOJNICI
LOVCA	GOLUPČIĆ	GROŽĐE	KRUŽIĆ	NOZI
DVORCA	TEŠKA	ORAŠČIĆ	RUČICA	JABUCI

¹ Vidjeti prilog A.

Ostale glasovne promjene nisu bile uključene u ispitivanje zbog specifičnosti konteksta u kojima se pojavljuju, a koji je pretežak za vrtićku dob, ali također iz razloga što bi ispitivanje većeg broja glasovnih promjena bilo predugo za djecu zbog čega bi mogla gubiti na koncentraciji.

U svrhu prikupljanja podataka osmišljena je individualizirana igra *memory* sa 10 pari sličica.² Ispitanici su trebali imenovati ono što se nalazi na sličici, a zatim su im postavljana potpitanja kako bi u odgovorima izgovorili riječ u kojoj se treba provesti glasovna promjena. Primjerice, na jednom paru sličica nalazila se djevojčica koja u ruci drži sladoled. Kad bi dijete imenovalo da se na slici nalazi djevojčica, postavljalo mu se pitanje *Gdje djevojčica drži sladoled?*. Očekivani odgovor bio je *u ruci* te se zavisno o odgovoru vidjelo je li dijete u toj riječi provelo sibilizaciju. Sljedeće potpitanje bilo je *Znaš li kako se kaže mala ruka*. Očekivani odgovor bio je *ručica*, na temelju čega se vidjelo je li dijete provelo palatalizaciju itd.

Istraživanje se provodilo individualno, za vrijeme boravka djeteta u vrtiću i trajalo je između 7 i 15 minuta za djecu u dobi od 4 i 5 godina te između 5 i 10 minuta za djecu od 6 godina s obzirom da su brže zaključivali i odgovarali na pitanja. Ako je bilo moguće, istraživanje se odvijalo u zasebnoj prostoriji kako bi se osigurao mir i maksimalna koncentracija, međutim, kako su djeca većinom bila vrlo mala nisu se htjeli odvajati od svoje grupe i odgajateljice, te se s njima se radilo u prostoriji njihove vrtićke grupe.

Svi odgovori zabilježeni su audio snimkom. Snimke su kasnije preslušavale dvije osobe, od kojih je jedna ispitivač, a druga je diplomirani fonetičar, kako bi se potvrdilo je li dijete zaista provelo glasovnu promjenu ili nije. Sistem bilježenja temeljio se na dodjeljivanju bodova za točno provedenu glasovnu promjenu. Ako je dijete samostalno i točno provelo glasovnu promjenu u određenoj riječi, bilježio se jedan (1) bod, ako je provelo glasovnu promjenu uz pomoć (npr. trebalo mu je dati primjer neke druge riječi u kojoj se provela glasovna promjena ili pomoći izgovaranjem prvih glasova) bilježilo se pola ($\frac{1}{2}$) boda, ako nije ostvarilo nikakav odgovor bilježio se znak \emptyset , a ako dijete nije provelo glasovnu promjenu bilježilo se nula (0) bodova. Bodovi su se kasnije zbrajali kako bi se dobio uvid u točan broj provedenih glasovnih promjena te izrazili u postocima kako bi se odredila uspješnost provođenja glasovnih promjena. Vodeći se prema načelu usvajanja glasova, gdje se glas smatra usvojenim ako ga 75% djece određene dobi ima usvojeno (Posokhova, 2008), u ovom radu određivalo se i usvajanje glasovnih promjena. Temeljem toga, da bi se za pojedinačno

² Vidjeti prilog B.

dijete smatralo da ima usvojene glasovne promjene, potrebno je da ih provede u 75% slučajeva, a da bi se smatralo da određena dobna skupina ima usvojene glasovne promjene, potrebno je da ih 75% djece te dobne skupine ima usvojeno. Također, smatra se da je određena glasovna promjena usvojena unutar određene dobne skupine ako je uspješnost provođenja glasovne promjene 75% ili više.

6.3. Rezultati i rasprava

6.3.1. 4-godišnjaci

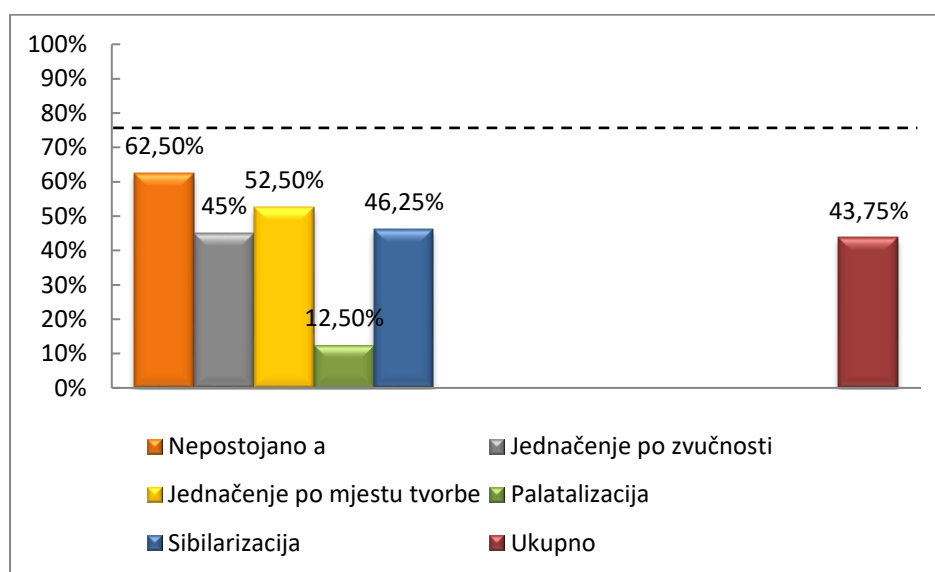
U ovoj dobnoj skupini ispitano je desetero djece u dobi od četiri godine, od čega su tri djevojčice i sedam dječaka. Rezultati se nalaze u tablici 4 (izraženi kao broj realiziranih glasovnih promjena po djetetu, riječi, glasovnoj promjeni te kao ukupna vrijednost za skupinu).

Tablica 4. Usvojenost glasovnih promjena kod djece u dobi od 4 godine

ISPITANICI	NEPOSTOJANO A				JEDNAČENJE PO ZVUČNOSTI				JEDNAČENJE PO MJESTU TVORBE				PALATALIZACIJA				SIBILARIZACIJA				UKUPNO
	VRAPCA	PSA	LOVCA	DVORCA	VRAPCA	GOLUPČIĆ	OBRAŠČIĆ	TEŠKA	TRBUŠČIĆ	BOMBONI	GROŽĐE	ORAŠČIĆ	TRBUŠČIĆ	RAČIĆ	KRUŽIĆ	RUČICA	RUCI	VOJNICI	NOZI	JABUCI	
N.M.	0	1	1	0	0	ø	½	ø	ø	1	1	ø	ø	ø	ø	0	0	1	0	0	5,5
A.K.	1	1	1	1	1	ø	ø	1	1	1	1	ø	1	0	ø	0	1	1	1	0	13
R.Z.S.	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	9
R.Z.	1	0	0	1	1	ø	0	ø	ø	1	1	ø	ø	ø	ø	0	1	½	1	0	7,5
M.K.	1	0	1	1	1	½	1	1	1	1	1	1	1	½	½	1	1	1	1	0	16,5
J.Š.	1	0	0	1	1	ø	0	1	ø	0	1	ø	ø	ø	ø	ø	1	0	0	0	6
H.S.	0	0	1	1	0	ø	0	1	ø	0	1	ø	ø	ø	ø	ø	1	1	1	0	7
V.J.	1	0	0	0	1	ø	0	1	ø	0	1	ø	ø	ø	ø	ø	0	0	0	0	4
L.F.	1	0	1	1	1	0	0	1	ø	1	1	0	ø	ø	ø	0	1	0	1	0	9
A.Z.	1	0	1	1	1	0	ø	1	1	1	1	ø	1	0	0	0	0	0	1	0	10
UKUPNO	25				18				21				5				18,5				
	87,5																				

Većina djece ove dobne skupine odbijalo je provesti istraživanje u odvojenoj prostoriji zbog straha, te je naposljetku istraživanje provedeno u zajedničkim prostorijama vrtičke grupe, a po djetetu je trajalo između 7 i 15 minuta. Djeca su uspješno imenovala što se nalazilo na slikama i odgovarala na neka od potpitanja, međutim, problem ove dobne skupine

bio je manjak koncentracije kako su se zadaci bližili kraju, te slabo logičko zaključivanje. Za provođenje mnogo glasovnih promjena bilo je potrebno izgovoriti umanjenicu nekih riječi. Jedno od postavljenih pitanja bilo je, na primjer: *Kako se kaže mala ruka?* Niti jedno dijete ove skupine nije odmah znalo proizvesti umanjenicu, nakon čega bi im se dao primjer umanjenice: *Ako se mala noga kaže nožica, kako se onda kaže mala ručica?*. Većina djece i dalje nije uspjela logički zaključiti da se mala ruka kaže ručica. Neki uopće nisu davali odgovore, dok su druga djeca davala odgovore poput: *ruka, mala ruka, sitna ruka*. Nakon toga ispitivač bi dao točan odgovor, tj. dao primjer umanjenice. U narednim zadacima, kada je trebalo producirati umanjenicu, djeci bi se ponovno davali primjeri ili ih se podsjećalo na umanjenice koje su se maloprije spomenule, međutim, većina djece i dalje nije uspjela sama producirati umanjenice što je i logično s obzirom na to da djeca umanjenice počinju usvajati tek u petoj godini, kako je i navedeno u teoretskom dijelu. To je rezultiralo i vrlo malim brojem produciranih glasovnih promjena. U ovoj dobnoj skupini, od ukupno 200 ispitanih čestica među desetero djece, 45 ih je ostalo neostvareno, tj. djeca nisu uopće dala odgovor na pitanje u kojem se trebala ostvariti riječ i glasovna promjena. Uspješnost provođenja glasovnih promjena u postocima prikazana je na slici 1.

Slika 1. Uspješnost provođenja glasovnih promjena kod djece u dobi od 4 godine

Kao što je vidljivo ispitanici su najveću uspješnost imali u provođenju glasovne promjene **nepostojano a**, s uspjehom od 62,50%. U riječima *vrapca*, *lovca* i *dvorca* samo dvoje djece nije provelo glasovnu promjenu, dok je suprotno tome, u riječi *psa*, samo dvoje

djece uspješno provelo glasovnu promjenu. Djeca su umjesto *psa* izgovarali *pasa*, umjesto *lovca* izgovarali su *lovaca* i umjesto *dvorca* – *dvoraca*.

Jednačenje po zvučnosti ostvarilo je 45% posto uspješnosti. U ovoj grupi riječi nalazile su se i dvije umanjenice, koje su doprinijele niskom postotku ostvarenja glasovne promjene jer ih djeca nisu mogla producirati. Glasovnu promjenu u riječi *golupčić* uspjelo je provesti samo jedno dijete i to uz pomoć, dok je u riječi *obrašćić* glasovnu promjenu provelo dvoje djece, jedno uz pomoć, a drugo samostalno. U druge dvije riječi, *vrapca* i *teška*, djeca su uspješno provodila glasovne promjene, samo dvoje djece nije provelo glasovnu promjenu u tim riječima. Najčešće pogreške bile su izgovor *obrazić* umjesto *obrašćić*, *trbuhić* umjesto *trbušćić*, te je dvoje djece umjesto *nema vrapca* izgovorilo *nema vrabaca* ili *nema vrabac*.

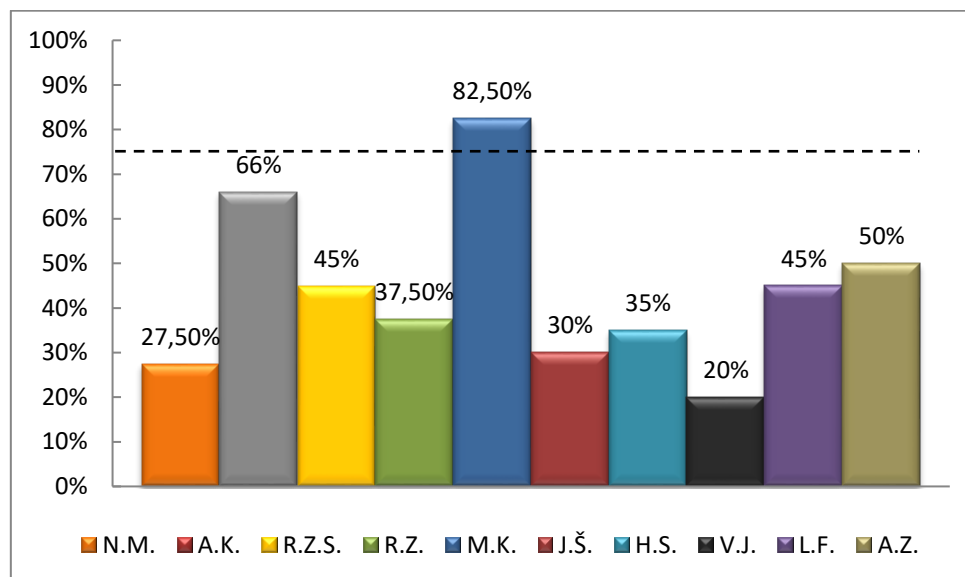
Jednačenje po mjestu tvorbe ostvarilo je uspješnost od 52,50%. Glasovnu promjenu u riječi *grožde* samostalno su provela sva djeca, dok ih je u riječi *bomboni* provelo njih sedmero. U ostale dvije riječi glasovne promjene su se provodile u puno manje slučajeva, u riječi *trbušćić* troje djece je uspješno provelo glasovnu promjenu, a u riječi *orašćić* samo jedno dijete. Pogreške su bile izgovaranje *trbuhić* umjesto *trbušćić* te *bobon* umjesto *bombon*.

Palatalizacija, koja se ispitivala isključivo pomoću umanjenica ima vrlo mali postotak uspješnosti, tek 12,50%. Uzrok tome većinom je taj što djeca uopće nisu producirala umanjenice, dok su ona koja su ih i producirala vrlo rijetko provodila i glasovnu promjenu. Najčešće greške bile su očekivane; izgovor *rukica* umjesto *ručica*, *rakić* umjesto *račić*, *krugić* umjesto *kružić* i *trbuhić* umjesto *trbušćić*. Samo troje djece uspjelo je provesti glasovne promjene u umanjenicama, od čega je dvoje djece točno proizvelo glasovnu promjenu u riječi *trbušćić*, a jedno dijete je točno proizvelo glasovnu promjenu u sve četiri umanjenice, od čega dvije samostalno, a dvije uz pomoć. U ovoj grupi riječi, riječ *trbušćić* imala je najviše uspješnih ostvarenja palatalizacije, tri od ukupno deset.

Uspješnost **sibilarizacije** u ovoj skupini je 46,25%. Iako se u ovoj grupi riječi nisu pojavljivale umanjenice i djeca su uglavnom davala odgovore na sva pitanja, sibilarizaciju je provelo nešto manje od polovice ispitane djece. Glasovnu promjenu u riječi *jabuka* nije provelo niti jedno dijete, u riječi *ruci* i *vojnici* četvero djece nije provelo glasovnu promjenu, a u riječi *nozi* troje. Pogreške su ponovno bile očekivane; izgovor *ruki* umjesto *ruci*, *vojniki* umjesto *vojnici*, *nogi* umjesto *nozi* i *jabuki* umjesto *jabuci*.

Od ukupno 200 ispitanih čestica, djeca su uspjela provesti glasovne promjene u njih 87,5 što je manje od polovice, te je uspješnost provođenja glasovnih promjena 43,75%. Najproblematičnija glasovna promjena za ovu dobnu skupinu jest palatalizacija, od mogućih 40 uspješnih ostvarenja imali su samo 5, što je uspješnost od 12,50% dok je nepostojano a

glasovna promjena koja je ostvarila najveću uspješnost od 25 uspješnih ostvarenja, tj. 62,50%. Jednačenje po zvučnosti imalo je 18 uspješnih ostvarenja, jednačenje po mjestu tvorbe 21 i sibilizacija 18,5. Uspješnost provođenja glasovnih promjena kod svakog ispitanika pojedinačno prikazana je u zadnjem desnom stupcu u tablici 4, a na slici 2 prikazana je uspješnost u postocima.

Slika 2. Pojedinačna uspješnost provođenja glasovnih promjena u 4-godišnjaka

Kada se usporede pojedinačni rezultati ispitanika, vidljivo je da samo jedno dijete ima usvojene glasovne promjene sa rezultatom od 82,50%. Jedno dijete ostvarilo je rezultat od 65% posto, jedno od 50%, dok ostatak djece ima rezultat manji od 50%. Iz svega navedenog zaključuje se kako samo 10% djece u dobi od četiri godine uspješno provodi glasovne promjene te ih ova dobna skupina nemaju usvojene.

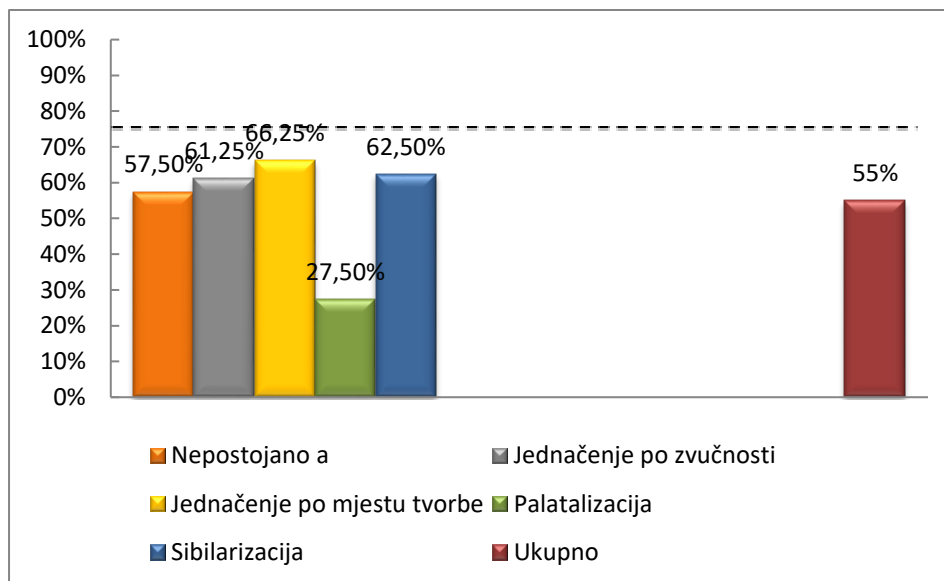
6.3.2. 5-godišnjaci

U ovoj dobnoj skupini ispitano je desetero djece u dobi od pet godina, od čega je pet djevojčica i pet dječaka. Rezultati su prikazani u tablici 5 (izraženi kao broj realiziranih glasovnih promjena po djetetu, riječi, glasovnoj promjeni te kao ukupna vrijednost za skupinu).

Tablica 5. Usvojenost glasovnih promjena kod djece u dobi od 5 godina

ISPITANICI	NEPOSTOJANO A				JEDNAČENJE PO ZVUČNOSTI				JEDNAČENJE PO MJESTU TVORBE				PALATALIZACIJA				SIBILARIZACIJA				UKUPNO
	VRAPCA	PSA	LOVCA	DVORCA	VRAPCA	GOLUPČIĆ	OBRAŠČIĆ	TEŠKA	TRBUŠČIĆ	BOMBONI	GROŽĐE	ORAŠČIĆ	TRBUŠČIĆ	RAČIĆ	KRUŽIĆ	RUČICA	RUCI	VOJNICI	NOZI	JABUCI	
D.Š.	0	1	1	1	0	1	½	1	∅	1	1	½	∅	1	1	0	1	1	1	0	13
L.H.	1	0	1	1	1	1	1	1	½	1	1	½	½	0	1	½	1	1	1	1	16
T.P.	∅	∅	0	0	∅	∅	0	1	∅	0	1	½	∅	0	0	0	1	0	1	0	4,5
M.J.L.	1	0	1	1	1	∅	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	16
A.V.	1	0	0	1	1	∅	∅	1	½	1	1	∅	½	∅	0	∅	0	∅	1	0	8
D.B.	1	0	1	1	1	½	∅	1	∅	1	1	0	∅	0	0	0	1	0	0	0	8,5
N.B.	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	9
A.T.	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	1	1	1	0	9
T.R.	1	0	1	1	1	½	1	1	½	1	1	∅	½	1	0	0	1	1	1	1	14,5
T.M.	1	0	1	1	1	∅	1	1	1	1	1	½	1	0	0	0	1	0	0	0	11,5
UKUPNO	23				24,5				26,5				11				25				
	110																				

S djecom u ovoj skupini istraživanje se provodilo u posebnoj prostoriji te je po djetetu trajalo između 7 - 15 minuta. Djeca su bila vrlo suradljiva i zainteresirana za zadatke. Svi su uspješno imenovali što se nalazi na sličicama, a vidljiv je i veliki pomak u broju neostvarenih riječi. U ovoj grupi ukupno je bilo 20 neostvarenih riječi, ponovno većinom umanjnice, što je upola manje nego kod djece u mlađoj skupini. U ovoj skupini umanjnice su predstavljale problem samo kod neke djece i to kada bi ih prvi puta spomenule u igri. Nakon što bi im se dao primjer uspješno bi kasnije producirali umanjnice, sa ili bez provođenja glasovnih promjena. Na slici 3 prikazana je uspješnost provođenja glasovnih promjena u postocima.

Slika 3: Uspješnost provođenja glasovnih promjena kod djece u dobi od 5 godina

Glasovna promjena **nepostojano a**, iznenađujuće je u ovoj skupini imala uspješnost od 57,50%, što je 5 postotnih bodova manje nego u mlađoj grupi. Riječ u kojoj se glasovna promjena najmanje puta provela ponovno je bila *psa*, samo jedno dijete ju je provelo, a jedno čak nije niti produciralo riječ. U riječima *vrapca* i *lovca* glasovna promjena provedena je sedam puta, a u riječi *dvorca* osam puta. Pogreške su bile iste kao i mlađoj grupi, izgovor *vrabaca*, *pasa*, *lovaca* i *dvoraca*.

Jednačenje po zvučnosti ostvarilo je uspješnost od 61,25%, što je za 16,25 postotna boda više nego u mlađoj skupini. Dvije najproblematičnije riječi u ovoj grupi riječi ponovno su bile umanjnice. U riječi *golupčić* glasovna promjena provedena je četiri puta, od čega dva puta samostalno i dva puta uz pomoć, a u riječi *obrašćić* pet puta, od čega četiri puta samostalno i jednom uz pomoć. Sedmero djece provelo je glasovnu promjenu u riječi *vrapca*, a svih desetero djece provelo je glasovnu promjenu u riječi *teška*. Greške su ponovno iste kao i u mlađoj grupi.

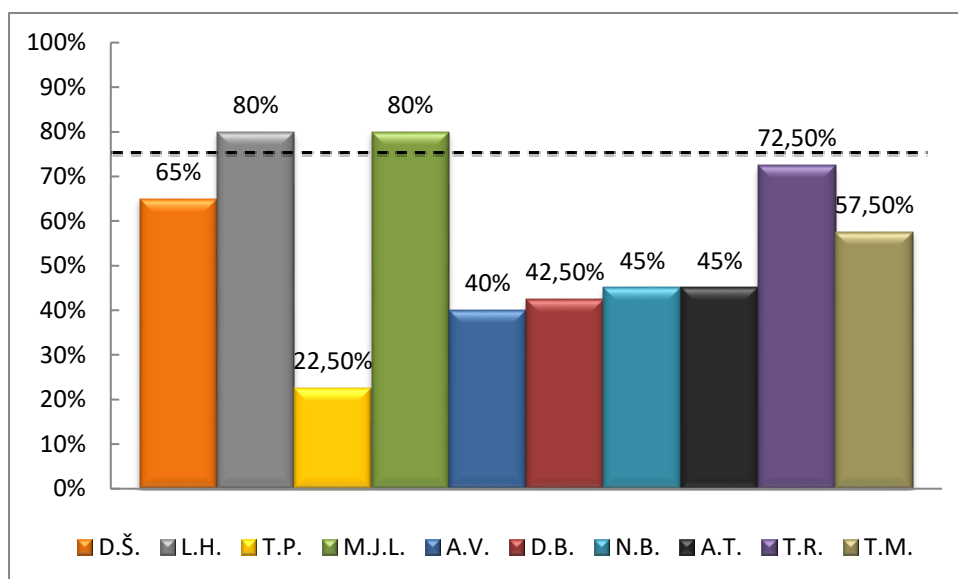
Djeca su najuspješnije provela glasovnu promjenu **jednačenje po mjestu tvorbe** koja ostvarila uspješnost od 66,25%, što je razlika od 13,75 postotnih bodova u usporedbi s mlađom skupinom. U riječi *grožđe* sva djeca su uspješno provela glasovnu promjenu, a u riječi *bomboni* svi osim jednog djeteta. Ipak, u druge dvije riječi koje su umanjnice, znatno su manje provodili glasovne promjene. U riječi *trbušćić* glasovna promjena provedena je šest puta, od čega tri puta samostalno i tri puta uz pomoć, a u riječi *orašćić* provedena je pet puta, od čega jedan put samostalno i četiri puta uz pomoć. Pojavljivale su se standardne pogreške u

vidu izgovora riječi *trbuhić* ili *orahić*, ali dvoje djece je izgovorilo riječi *orašić* i *trbušić* u kojima jesu ostvarili glasovnu promjenu ali je riječ krivo upotrijebljena.

Palatalizacija je i u ovoj skupini najmanje provedena glasovna promjena sa 27,50% uspješnosti, međutim, i dalje 15 postotnih bodova više od mlađe skupine. Palatalizaciju u riječi *ručica* ostvarilo je samo jedno dijete i to uz pomoć, jedno dijete nije uopće produciralo taj odgovor, a ostatak nije proveo glasovnu promjenu. U riječi *račić* i *kružić* troje djece provelo je glasovnu promjenu, a u riječi *trbuščić* šestero, od čega troje samostalno, a troje uz pomoć. Pogreške prilikom provođenja glasovnih promjena u ovoj skupini djelomično su se razlikovale od pogrešaka iz skupine 4-godišnjaka. Većina djece jednostavno ne bi provela glasovnu promjenu i izgovorila bi *krugić*, *rakić*, *trbuhić* i *rukica*. Međutim, nekoliko ih je produciralo i *rakčić*, *rakačić* i *krugučić*, što ukazuje na osvještavanje postojanja glasovne promjene ali ne i njihovo ispravno provođenje.

Sibilarizacija je ostvarila uspješnost od 62,50% u ovoj skupini, što je pomak od 16,25 postotnih bodova s obzirom na mlađu skupinu. Glasovna promjena u riječi *jabuci* provedena je tri puta, u riječi *vojnici* šest puta, u riječi *nozi* sedam puta te *ruci* devet puta. Pogreške su i u ovoj grupi bile očekivane: izgovor *ruki*, *vojniki*, *nogi*, *jabuki*.

U ovoj skupini djeca su od ukupno 200 čestica provela glasovne promjene u njih 110 (55%) što je 11,25 postotnih bodova više od mlađe grupe. Najuspješnije su provodili jednačenje po mjestu tvorbe s 26,5 (66,25%) uspješnih ostvarenja. Najmanje uspješni bili su, kao i 4-godišnjaci, u palatalizaciji, s 11 (27,50%) uspješnih ostvarenja. Nepostojano *a* uspješno su ostvarili 23 (57,50%) puta, jednačenje po zvučnosti 24,5 (61,25%) i sibilarizaciju 25 (62,50%) puta. Uspješnost provođenja glasovnih promjena kod svakog ispitanika pojedinačno prikazana je u zadnjem desnom stupcu u tablici 5, a na slici 4 prikazana je uspješnost u postocima.

Slika 4. Pojedinačna uspješnost provođenja glasovnih promjena u 5-godišnjaka

Kada gledamo pojedinačne rezultate, samo dvoje djece ima usvojene glasovne promjene s ostvarenih 80%, dok ostatak varira između 22% i 72,5%, dakle u ovoj skupini samo 20% djece uspješno provodi glasovne promjene, što znači da ih niti djeca u dobi od pet godina nemaju usvojene.

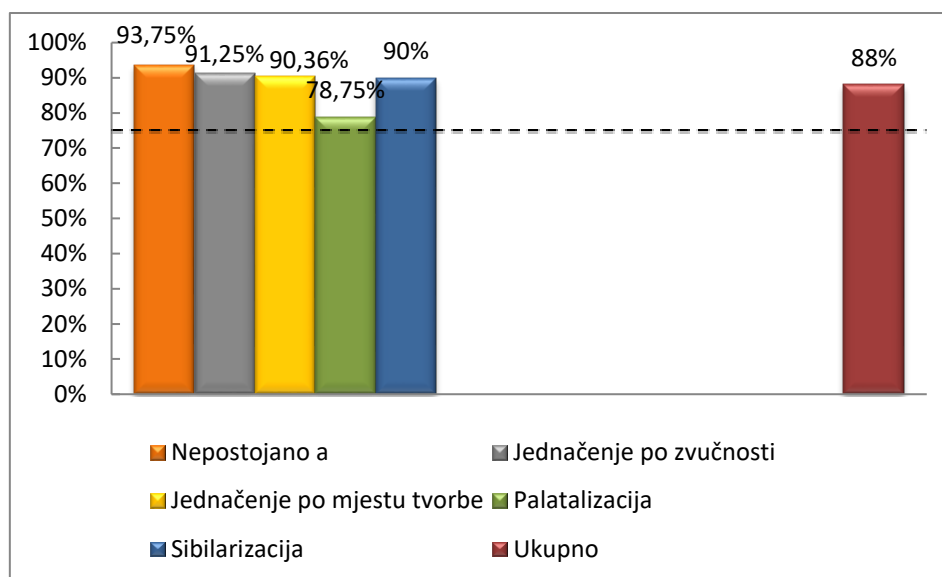
6.3.3. 6-godišnjaci

U ovoj dobnoj skupini ispitano je desetero djece u dobi od šest godina, od čega je troje djevojčica i sedam dječaka. Rezultati su prikazani u tablici 6 (izraženi kao broj realiziranih glasovnih promjena po djetetu, riječi, glasovnoj promjeni te kao ukupna vrijednost za skupinu).

Tablica 6. Usvojenost glasovnih promjena kod djece u dobi od 6 godina

ISPITANICI	NEPOSTOJANO A				JEDNAČENJE PO ZVUČNOSTI				JEDNAČENJE PO MJESTU TVORBE				PALATALIZACIJA				SIBILARIZACIJA				UKUPNO
	VRAPCA	PSA	LOVCA	DVORCA	VRAPCA	GOLUPČIĆ	OBRAŠČIĆ	TEŠKA	TRBUŠČIĆ	BOMBONI	GROŽĐE	ORAŠČIĆ	TRBUŠČIĆ	RAČIĆ	KRUŽIĆ	RUČICA	RUCI	VOJNICI	NOZI	JABUCI	
F.K.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	½	1	1	1	0	1	1	1	1	18,5
P.K.	1	0	1	1	1	1	0	1	½	1	1	½	½	1	1	1	1	1	1	0	15,5
N.L.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	½	1	0	1	1	1	1	18,5
M.D.	1	½	1	1	1	1	0	1	½	1	1	½	½	0	1	1	1	1	0	0	14
V.K.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	20
B.B.	1	1	1	1	1	½	0	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	15,5
D.M.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	20
Š.K.	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	½	1	1	0	1	1	1	1	0	15,5
I.M.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	20
L.M.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	½	½	1	1	1	1	1	20
UKUPNO	37,5				36,5				36				31,5				36				
	177																				

Kod djece ove skupine vidljiv je veliki pomak s obzirom na mlađe grupe što je i logično s obzirom na dob. Vremenski im je bilo potrebno puno manje vremena za odraditi aktivnost, između 5 i 10 minuta i nije bilo neostvarenih riječi. Manjem broju djece bilo je potrebno na početku aktivnosti dati primjer provođenja glasovnih promjena nakon čega su ih kasnije u velikom broju uspješno sami provodili. Na slici 5. prikazana je uspješnost provođenja glasovnih promjena u postocima:

Slika 5. Uspješnost provođenja glasovnih promjena kod djece u dobi od 6 godina

U ovoj skupini najveći postotak je ostvaren u glasovnoj promjeni **nepostojano a** (93,75%) što je 36,25 postotnih bodova više od skupine 5-godišnjaka i 31,25 postotnih bodova više od skupine 4-godišnjaka. Samo dvoje djece nije provelo glasovnu promjenu u riječi *psa*, već su izgovorili *pas* (*nema pas*), a jedno dijete ju je provelo uz pomoć. Ostala djeca samostalno su provela glasovne promjene u ostatku riječi iz grupe.

Jednačenje po zvučnosti ostvarilo je uspješnost od 91,25%, što je 30 postotnih bodova više od 5-godišnjaka i 46,25 postotnih bodova više od skupine 4-godišnjaka. Troje djece pogrešno je provelo glasovnu promjenu u riječi *obrašćić* izgovorivši *obrazić* ili *obražić*. Ostatak djece uspješno je provelo glasovnu promjenu u navedenim riječima i ostalim riječima iz skupine, od čega je samo jedno dijete trebalo pomoć u riječi *golupčić*.

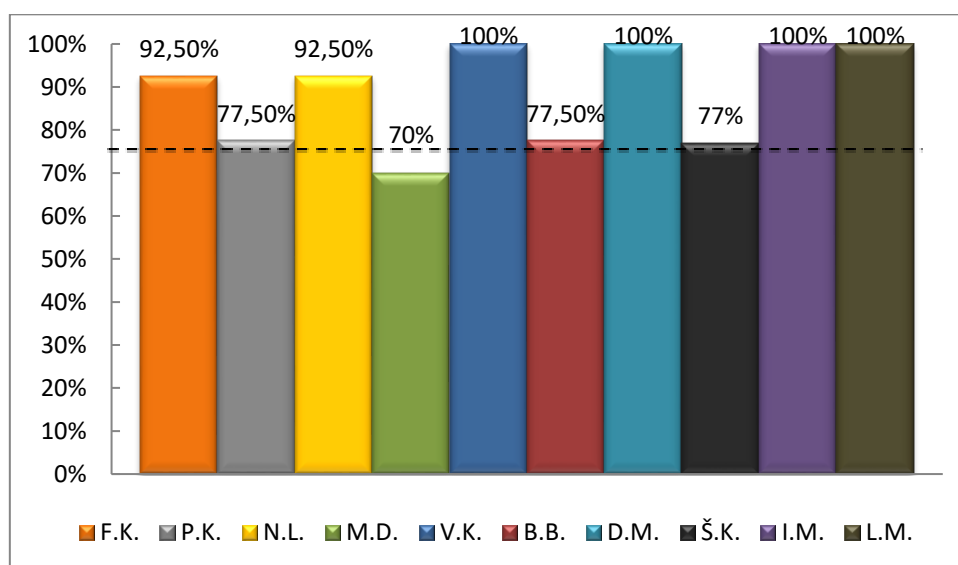
Jednačenje po mjestu tvorbe dobilo je uspješnost od 90% što je za 23,75 postotna boda bolje od skupine 5-godišnjaka i za 37,50 postotnih bodova više od skupine 4-godišnjaka. U ovoj grupi riječi samo jedno dijete je krivo provelo glasovnu promjenu i to u riječi *orašćić* izgovorivši *orahčić*. Od ostale djece glasovnu promjenu u toj riječi samostalno je ostvarilo njih petero, a uz pomoć četvero djece. U riječi *trbušćić* glasovna promjena provedena je samostalno osam puta, a dva puta uz pomoć, dok su glasovnu promjenu u riječima *bomboni* i *grožđe* sva djeca samostalno provela.

Isto kao i u mlađim grupama, **palatalizacija** je najmanje ostvarena glasovna promjena sa uspjehom od 78,75%, što je 51,25 postotnih bodova više od skupine 5-godišnjaka i za 66,25 postotnih bodova više od skupine 4-godišnjaka. U riječi *račić*, *kružić* i *ručica* palatalizacije je ostvarena osam puta, od čega je u riječi *ručica* svih osmero djece ostvarilo

palatalizaciju samostalno. U riječi *kružić* palatalizaciju je jedno dijete ostvarilo uz pomoć, a sedmero samostalno, dok je u riječi *račić* dvoje djece glasovnu promjenu ostvarilo uz pomoć, a šestero samostalno. U riječi *trbuščić* palatalizaciju su ostvarila sva djeca, od čega dvoje uz pomoć, a ostalih osmero samostalno. I u ovoj dobnoj skupini djeca koja nisu provela ovu glasovnu promjenu producirala su riječi poput *rakčić*, *rakić*, *rukica*, *krugčić* ili *krugić*.

Isti postotak uspješnosti od 90% imala je i **sibilarizacija**, sa pomakom od 27,50 postotnih bodova s obzirom na skupinu 5-godišnjaka i za 43,75 postotna boda više od skupine 4-godišnjaka. Četvero djece pogrešno je provelo ovu glasovnu promjenu i to tri puta u riječi *jabuci*, a jednom u riječi *nozi*. Ostatak djece samostalno je provelo glasovne promjene u tim i ostalim riječima iz iste skupine.

Šestogodišnjaci su proveli glasovne promjene u ukupno 177 od 200 čestica ostvarivši uspješnost od 88% što je 33 postotna boda više od skupine 5-godišnjaka i 44,25 postotna boda više od skupine 4-godišnjaka. Glasovna promjena nepostojano *a* ponovno je imala najveću uspješnost, uspješno je ostvarena 37,5 od 40 puta, dok je palatalizacija imala najmanju uspješnu ostvarenost, 31,5 od 40. Jednačenje po zvučnosti uspješno je ostvareno 36,5 puta, a jednačenje po mjestu tvorbe i sibilarizacija 36 puta. Uspješnost provođenja glasovnih promjena kod svakog ispitanika pojedinačno prikazana je u zadnjem desnom stupcu u tablici 6, a na slici 6 prikazana je uspješnost u postocima.

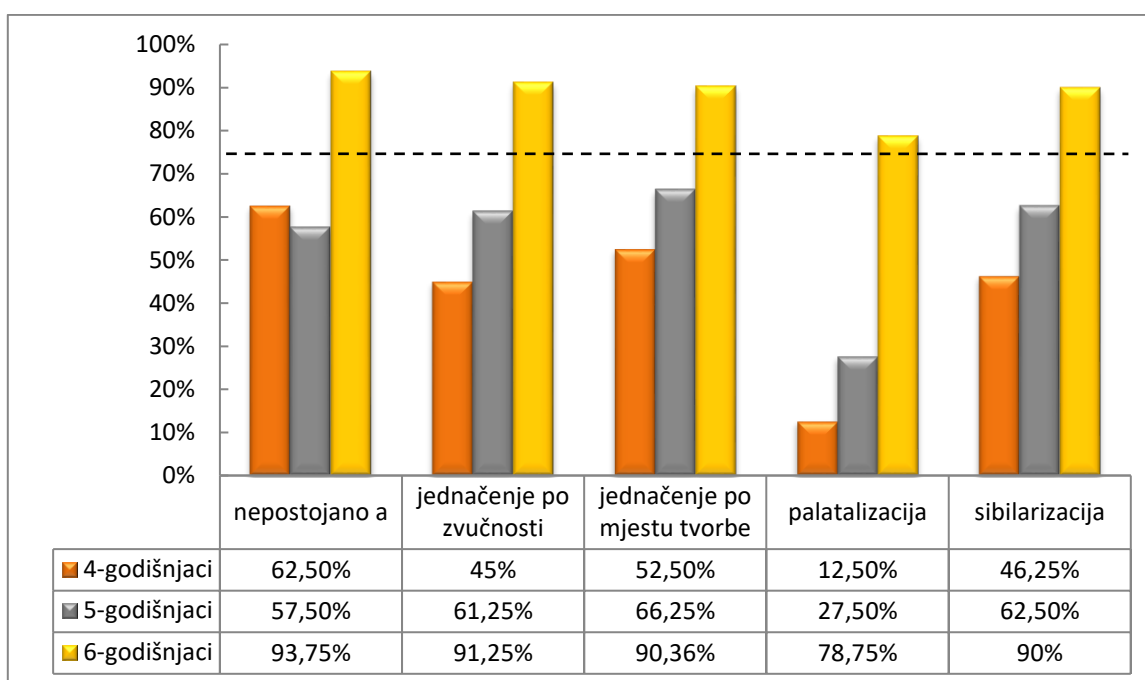

Slika 6. Pojedinačna uspješnost provođenja glasovnih promjena u šestogodišnjaka

Gledajući pojedinačne rezultate, vidljivo je da devet od desetero djece, tj. 90% ima uspješnost preko 75% čime se potvrđuje da djeca ove dobne skupine imaju usvojene glasovne promjene.

6.3.4. Zaključak istraživanja

Istraživanje je pokazalo kako djeca glasovne promjene usvoje u šestoj godini. Rezultati usvajanja glasovnih promjena u svim ispitanim dobnim skupinama prikazani su na slici 7.

Slika 7. Usvajanje glasovnih promjena u svim ispitanim dobnim skupinama

4-godišnjaci glasovne promjene većinom ne provode u riječima, dok ih 5-godišnjaci provode u polovici ispitanih riječi, čime se vidi napredak u te dvije dobne skupine. 6-godišnjaci bez obzira na usvojenost glasovnih promjena i dalje imaju povremene pogreške te ne provedu glasovnu promjenu, a najviše kada se radi o palatalizaciji. Ovi rezultati su logični, s obzirom da je dokazano i spomenuto u teoretskom dijelu da djeca i ostale izmjene oblika riječi usvajaju u šestoj godini, s pogreškama u težim oblicima. U skupini 6-godišnjaka glasovne promjene imale su uspješnost 90% ili više, a jedino je palatalizacija imala uspješnost od 78,75%. Ista situacija bila je i u mlađim dobnim skupinama gdje je palatalizacija uvijek imala najnižu ostvarenost. Što se tiče glasovnih promjena koje su imale najbolju uspješnost, one su varirale ovisno o dobnoj skupini, što je iznenađujuće jer se povećanjem godina očekivalo proporcionalno napredovanje u ostvarivanju svih glasovnih promjena. 4-godišnjaci i 6-

godišnjaci najuspješniji su bili u provođenju glasovne promjene nepostojano *a*, dok su 5-godišnjaci najuspješniji bili u provođenju glasovne promjene jednačenje po mjestu tvorbe.

Ovo istraživanje, koje je među prvima koje se bavi ovom temom, dalo je generalnu sliku o dobi usvajanja glasovnih promjena kod predškolske djece. S obzirom na navedeno, može biti početna točka za buduća istraživanja koja bi se provodila s većim brojem ispitanika kako bi se dobili detaljniji podaci te istražile eventualne razlike između dječaka i djevojčica, što u ovom istraživanju nije obrađeno zbog nejednakog broja ispitanih dječaka i djevojčica. Također, kako je u ovom istraživanju prilično velik problem predstavljalo dosta loše logično zaključivanje kod neke djece, koja na velik broj pitanja nisu uopće znala dati odgovor, buduća istraživanja usvajanja glasovnih promjena trebala bi se temeljiti na analiziraju spontanog govora kod djece. Osim toga, trebalo bi kontrolirati utjecaj dijalektalnog i kućnog govora s obzirom da se u nekim dijalektima određene glasovne promjene ne provode, a i obrazovni status roditelja utječe na način govora koji djeca usvajaju kod kuće. Navedeni podaci mogli bi se prikupiti upitnikom koji bi ispunili roditelji djece koja bi sudjelovala u istraživanju.

7. ZAKLJUČAK

Ovim radom nastojao se prikazati tijek usvajanja govora kod djece te, konkretnije, istražiti kako djeca predškolske dobi usvajaju glasovne promjene.

Usvajanje govora proces je koji traje od prenatalnog razvoja sve do odlaska u školu. Prva komunikacija kroz vokalizacije gugutanja, a kasnije brbljanja vodi do prvih riječi, a oko 18 mjeseci i do prvih rečenica. Slušajući glasove oko sebe, djeca uče te na njima svojstven način ponavljaju te iste glasove. Osjetljivo razdoblje za usvajanje govora je u ranom djetinjstvu. Važno je da u tom osjetljivom periodu dijete ima adekvatnu socijalnu stimulaciju jer će samo tako doći do korištenja njegovih urođenih mogućnosti i s time do razvoja govora. Proučavajući govor i čimbenike koji utječu na govor, utvrđuje se kako su važni svi čimbenici vezani za socijalni, intelektualni, motorički i emocionalni razvoj djeteta. Dužnost je stoga i roditelja i odgajatelja da budu svjesni kako sinteza raznih faktora formira i govor i karakter djeteta. Kognitivna i socijalna inteligencija u razvitku djeteta svakako imaju važnost, ali su bitni i ostali faktori kao što su okolina, odnosno, roditelji, obitelj, odgajatelji i djeca sa kojima se dijete druži i igra. Kako dijete raste, postupno se razvija i njegov govor te počinje usvajati sve složenije morfološke, fonološke i fonetske procese. Do polaska u školu, dijete urednog razvoja treba moći izgovoriti sve glasove i producirati gramatičan govor. Glasovna promjena je svaka pravilna zamjena jednoga glasa drugim, odnosno promjena glasova u varijabilnim formama iste osnove ili afiksa riječi, u raznim njezinim oblicima i izvedenicama. U istraživanju koje se provelo za potrebe ovog rada proučavala se usvojenost glasovnih promjena u djece predškolske dobi. Istraživanje je pokazalo da djeca glasovne promjene usvoje u šestoj godini života te da najlakše provode glasovne promjene nepostojano a i jednačenje po mjestu tvorbe, dok je palatalizacija glasovna promjena u koju najteže provode i u kojoj najviše griješe.

Ovaj rad među prvima je prikazao istraživanje na ovu temu, i kao takav može služiti kao temelj za daljnja, detaljnija i iscrpnija istraživanja.

LITERATURA:

- Andrešić, D., Benc-Štuka, N., Gugo-Crevar, N., Ivanković, I., Mance, V., Mesec, I., Tambić, M. (2010). *Kako dijete govori?: razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi: priručnik za roditelje, odgojitelje, pedijatre i sve koji prate razvoj djece*. Zagreb: Planet Zoe
- Apel, K. i Masterson, J. J. (2004). *Jezik i govor od rođenja do 6. Godine: Od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti – potpuni vodič za roditelje i odgojitelje*. Lekenik: Ostvarenje
- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V., Znika, M. (1997). *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga: Zagreb
- Bulat, R. (2014). *BEBArije: važnost poticanja intelektualnog i emocionalnog razvoja najranije dobi*. Split: Harfa
- Čurin, L. (2017). *Glasovne promjene u sklonidbi imenica*. Završni rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku, Pula
URL: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu%3A1769> (pristupljeno 18. svibnja 2018.)
- Ivanovsky, O., Gadasin, L. (2010). *Vesela škola s logopedom: Program poticanja govorno-jezičnog razvoja*. Zagreb: Planet Zoe.
- Ivšac Pavliša, J.; Lenček, M. (2011) Fonološke vještine i fonološko pamćenje: neke razlike između djece urednoga jezičnoga razvoja djece s perinatalnim oštećenjem mozga i djece s posebnim jezičnim teškoćama kao temeljni prediktor čitanja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 2011*, Vol 47, br. 1, str. 1-16
URL: <https://hrcak.srce.hr/file/95100> (pristupljeno 18. svibnja 2018.)

Kinder, I. (2014) Komunikacija odgojitelj – dijete <http://www.dvds.hr/pdf/komunikacija.pdf>
(pristupljeno 30. Svibnja 2018)

Litvanović, G. (1987). *Govor u predškolskoj ustanovi*. Beograd: Sarajevo: Svjetlost

Maldini, I. (2017) *Pojavnost artikulacijskih i fonoloških teškoća u djece srednje i starije predškolske dobi*. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb
URL: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/erf%3A235> (pristupljeno 19. svibnja 2018.)

Posokhova, I. (2008). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Zagreb: Ostvarenje

Selimović, H.; Karić, E. (2011) Učenje djece predškolske dobi. *Metodički obzori* 11, vol. 6(2011)1
URL: <https://hrcak.srce.hr/71223> (pristupljeno 30. svibnja 2018.)

Tomić, D. (2013). *Odnos fonetskoga i fonološkoga razvoja glasa /r/ kod djece u dobi od 3 do 7 godina*. Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb

Vrticigra (2017). Predvještine čitanja i pisanja: fonološka svjesnost <http://vrticigra.hr/wp-content/uploads/2017/01/Predvje%C5%A1tine-%C4%8Ditanja-i-pisanja.pdf>
(pristupljeno 18. Svibnja 2018)

Sažetak:

Razvoj govora složeni je proces koji počinje od prenatalnog razdoblja djeteta do njegovog polaska u školu. Djetetova okolina utječe na njegov razvoj, pa tako i na razvoj njegova govora, zbog čega je važno da dijete ima poticaj okoline od prvog glasanja, tj. gugutanja. Dijete kroz razvoj postepeno usvaja morfološke, fonološke i fonetske procese, a prije polaska u školu dijete urednog razvoja ima gramatičan govor. Ovim radom istražio se jedan dio usvajanja govora, a to je usvajanje glasovnih promjena u predškolske djece. Za potrebe rada provelo se istraživanje sa 30 djece u dobi od tri do šest godina u zagrebačkom vrtiću Cvrčak. Djecu se pomoću igre *memory* poticalo da izgovaraju riječi u kojima se treba provesti glasovna promjena, a rezultati su zabilježeni audio snimkom. Glasovne promjene koje su se ispitivale jesu: nepostojano *a*, jednačenje po mjestu tvorbe, jednačenje po zvučnosti, sibilizacija i palatalizacija. Preslušavanjem i analiziranjem rezultata pokazano je da djeca glasovne promjene usvajaju u šestoj godini života, a najlakše provode glasovne promjene nepostojano *a* i jednačenje po zvučnosti, dok najteže provode palatalizaciju.

Ključne riječi: usvajanje govora, glasovne promjene, predškolska djeca

Abstract:

Speech acquisition is a complex process that starts from the prenatal child development up to the child's start of school. A child's environment influences all of its development including speech, which is why a child should be stimulated from its first vocalization, cooing. Through its development, the child gradually adopts morphological, phonological and phonetic processes and by the time a typically developed child starts school it should have adopted all pronunciations and a grammatically correct speech. This study has explored a part of speech acquisition, specifically acquisition of sound changes in preschool children. For this purpose a research with 30 participants aged four to six was conducted in Zagreb's kindergarten Cvrčak. The children were stimulated by means of a memory game to pronounce a word that is supposed to have a sound change and the results were audio recorded. Voice changes that were being examined were: movable *a*, coarticulation, voicing assimilation, assibilation and palatalization. Subsequent analyses of these recordings have shown that children acquire the use of sound changes at six years of age, while acquiring the sound change movable *a* and voicing assimilation with the most ease, while they acquire the sound change palatalization with the most difficulties.

Key words: speech acquisition, sound changes, preschool children

Životopis:

Ja, Sanja Arnautov, rođena sam 23. siječnja 1991. godine u Rijeci. Osnovnu školu pohađala sam u Kostreni te sam završila Prvu sušačku hrvatsku gimnaziju u Rijeci. Završila sam preddiplomski studij fonetike i španjolskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu, a 2014. godine upisala sam diplomski studij španjolskog jezika (nastavnički smjer) i fonetike (smjer rehabilitacija slušanja i govora.) Aktivno govorim španjolski (razina C2) i engleski jezik (razina B2), a pasivno portugalski (B1) i talijanski jezik (B1).

PRILOZI:

PRILOG A - Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju

Poštovani roditelji,

u lipnju 2018. g., za potrebe diplomskog rada pod nazivom *Usvajanje glasovnih promjena u predškolske djece* (mentorica dr.sc. Vesna Mildner, Filozofski fakultet u Zagrebu, Fonetika, Rehabilitacija slušanja i govora), provodit ću istraživanje u vrtiću koje pohodi Vaše dijete. Istraživanje će se provoditi individualno, za vrijeme boravka djeteta u vrtiću i trajat će 15-20 minuta. S djetetom ću provoditi aktivnost koja se sastoji od stolne igre „memory“, a dijete će imenovati ono što se nalazi na slikama i odgovarati na potpitanja vezana za slike koje će se nalaziti u igri. Cilj istraživanja je utvrditi u kojoj mjeri djeca u predškolskoj ustanovi imaju usvojene glasovne promjene u govoru. Aktivnost će biti zabilježena audio snimkom koja će se kasnije preslušavati i analizirati. Snimka će biti dostupna isključivo meni i mojoj mentorici i koristit će se samo za potrebe istraživačkog rada, a bilo kakvi osobni podaci djeteta koje saznam za vrijeme boravka u vrtiću neće biti nigdje navedeni. Ukoliko ste suglasni da Vaše dijete sudjeluje u ovom istraživanju, molim Vas da to potvrdite potpisom na dnu ovog teksta. Unaprijed Vam zahvaljujem!

Studentica, Sanja Arnautov

Pristajem da moje dijete _____ (ime i prezime), sudjeluje u gore navedenom istraživanju koje će se provoditi za potrebe diplomskog rada.

Zagreb, lipanj 2018.

Roditelj: _____
(potpis)

Prilog B - Materijali korišteni za provođenje istraživanja

